

De nieuwe adel

Tussen 1980 en 1983 stijgt de geregistreerde werkloosheid (volgens de nieuwe definitie) in ons land van 339.000 tot 820.000 personen. Het is opvallend dat deze tot voor kort letterlijk onvoorstelbare ontwikkeling tot nu toe zo weinig maatschappelijke woelingen oproept. De economisch (nog) actieven lijken er in meerderheid van uit te gaan dat hun baan geen gevaar loopt; de werklozen berusten (nog). Teleurstellend is, dat het overheidsbeleid tot nu toe nauwelijks garanties biedt dat spoedig een einde zal komen aan de sterke stijging van de werkloosheid. Het is niet uitgesloten, ja zelfs waarschijnlijk, dat in de loop van het volgend jaar een miljoen mensen in Nederland zonder werk zijn. De onmacht van de overheid heeft overigens — gelet op de magere alternatieven die worden aangedragen door de oppositiepartijen — weinig van doen met de politieke kleuren van het zittende kabinet.

Het ziet er niet naar uit dat de volledige werkgelegenheid, overeenkomstig de traditionele definities, binnen afzienbare tijd wordt hersteld, constateert Albeda in een recent opstel over „Arbeid tussen werkelijkheid en utopie” 1). Daarvoor zou een (zeer) hoge economische groei noodzakelijk zijn, die onwaarschijnlijk lijkt. Denkbaar is een beleid waarbij wordt gestreefd naar een meer arbeidsintensieve productiewijze, bij een matige dan wel geringe groei van het produktievolumen. Het is de vraag of een land met een zo open economie als Nederland zich in dit opzicht veel experimenten kan veroorloven. Wat dan?

Op een markt gekenmerkt door overaanbod en starre prijzen ligt het voor de hand dat het beleid probeert de vraag te vergroten resp. het aanbod te verkleinen. Wat dit laatste betreft kan worden gedacht aan een grotere onderwijsdeelneming, verlenging van de militaire dienstplicht, afvloeiing van werknemers via regelingen voor vroegge uittrekking en bij arbeidsongeschiktheid, bevordering van remigratie van buitenlandse werknemers, stimulering van emigratie van de autochtone (potentiële) beroepsbevolking en ontmoediging van het aanbod, bij voorbeeld door belastingverzwaring voor tweeverdieners. De meeste van deze maatregelen zijn strijdig met andere beleidsdoelstellingen of zetten de financiën van de publieke sector extra onder druk. Het valt derhalve niet te verwachten dat via beperking van het aanbod een be-

duidende bijdrage aan de oplossing van het werkloosheidsvraagstuk kan worden geleverd.

Vergroting van de vraag naar arbeid is de andere optie. Men kan van mening verschillen over de kansen op een spoedig omvangrijk en duurzaam herstel van de vraag naar produkten van de marktsector, maar gegeven de bestaande onderbezetting van de produktiecapaciteit en de doorzettende automatisering en robotisering lijkt het niet erg gewaagd om te veronderstellen, dat de komende jaren de werkgelegenheid in de marktsector zich zal stabiliseren of in het beste geval slechts in geringe mate zal groeien. De vraag naar personeel vanuit de publieke sector loopt bij uitvoering van de beleidsvoornemens neergelegd in het regeerakkoord — geheel anders dan in de jaren zeventig — met enkele tienduizenden arbeidsjaren terug.

Wie het voorgaande tot zich laat door-dringen, kan mijns inziens moeilijk om de gevolgtrekking heen dat een zo algemeen mogelijke, uiteraard naar bedrijfstakken en sectoren gedifferentieerde arbeidstijdverkorting nog de beste mogelijkheden biedt om de groei van de werkloosheid tot staan te brengen en meer arbeidsplaatsen te creëren. In dit verband is overigens van belang dat tussen 1975 en 1981 het percentage mensen dat vond dat men voldoende vrije tijd had, toenam van 81% tot 85,5% 2).

Zijn er andere mogelijkheden? Natuurlijk, de prijs van arbeid kan worden verlaagd. Er worden ook stappen op dit pad gezet. Men hoeft niet alleen te denken aan de juli-maatregel met betrekking tot het verlagen van de minimumjeugdlonen en aan de lagere inschaling van nieuwkomers in het arbeidsproces, in het bijzonder in de publieke sector. Er valt ook een groei te voorzien van het aantal gevallen waarin werklozen (met een in verhouding lage uitkering) werkzaamheden verrichten die in wezen „concurrentievervalsend” zijn ten opzichte van werknemers met een arbeidsloon dat (ver) ligt boven de evenwichtsprijs op de betrokken deelmarkten van de arbeidsmarkt. Met grote vertraging mogen dus wel prijsaanpassingen worden ver-

wacht, maar evenwicht op de arbeidsmarkt zal hierdoor niet snel ontstaan (mede gezien de sociale gevolgen).

Wie niet wil berusten in een grote geregistreerde werkloosheid gedurende langere tijd, komt uit bij de vraag of er alternatieven zijn voor de betaalde werkgelegenheid. In zijn eerder genoemde opstel noemt Albeda drie mogelijkheden:

1. de ontwikkeling naar een vrije-tijdsmaatschappij;
2. vormen van integratie van de formele en informele economie;
3. vormen van alternatieve werkgelegenheid.

Zolang het traditionele arbeidsethos nog de toon aangeeft — en er zijn tot nu toe weinig aanwijzingen dat het arbeidsethos duidelijk op zijn retour is — kleeft aan deze oplossingen een gemeenschappelijk bezwaar. Als het nog steeds waar is dat „arbeid adelt”, dreigt naast de nieuwe adel die betaalde beroepsarbeid verricht, een omvangrijk leger „horigen” te ontstaan, dat bezigheden verricht die maatschappelijk en financieel minder worden gewaardeerd dan betaald werk. Te voorzien valt dat de financiële solidariteit die wordt gevraagd van de nieuwe adel, zal eroderen naarmate het leger horigen toeneemt in tal en (collectieve) last (merk op dat de „oude” adel sinds het optreden van de roofridders nooit veel solidariteit aan de dag heeft gelegd).

Wordt het daarom geen tijd om de gedachtenwisseling te heropenen over de gedachte van een oud-minister van het voormalige departement van CRM, om mensen met een uitkering in te schakelen voor de vervulling van gemeenschapstaken totdat zij elders een betaalde werkkring hebben gevonden? Ik zie de bezwaren van deze beleids optie ook wel, maar zijn de nadelen van het meest realistische alternatief — een zeer langdurige en omvangrijke werkloosheid die in toenemende mate dezelfde personen of groepen treft — niet veel groter?

Resteert de eenvoudigste oplossing: de doelstelling „volledige werkgelegenheid” schrappen. Maar wie durft daarvoor te kiezen?

1) W. Albeda, Arbeid tussen werkelijkheid en utopie, in: Ph. A. Idenburg (red.), *De nadagen van de verzorgingsstaat: kansen en perspectieven voor morgen*, Amsterdam, 1983, blz. 163-194.
2) SCP, *Sociaal en Cultureel Rapport 1982*, blz. 218.